

2. Η εσωτερική πολιτική των Κομνηνών

(1081 – 1185)

*Χρυσό νόμισμα του Μανουήλ Α' Κομνηνού
("μανουελάτο") (Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο).*

Ο ΡΩΜΑΝΟΣ Δ΄ ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΚΑΙ Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΤΖΙΚΕΡΤ, 1071

- Α. Μετά τον θάνατο του Βασίλειου Β΄, μια σειρά εννέα Αυτοκρατόρων, είχε κατορθώσει μέσα σε 40 χρόνια αυτό που δεν είχαν καταφέρει αναρίθμητοι βαρβαρικοί λαοί επί 650 χρόνια... να διαλύσουν την Αυτοκρατορία.

Το λιοντάρι της στέπας: ΑΛΠ ΑΡΣΛΑΝ

Ο Αλπ Αρσλάν στον θρόνο_έργο του Hafiz_Abru_1425

26 Αυγούστου 1071 μ. Χ.

Οι Κομνηνοί βασιλείς

Αλέξιος Α'
(1081-1118)

Ιωάννης Β'
(1118-1143)

Μανουήλ Α'
(1143-1180)

Αλέξιος Β'
(1180-1183)

Ανδρόνικος Α'
(1183-1185)

Η δυναστεία των Κομνηνών (1081-1185)

Σημαντική η συμβολή των τριών πρώτων Κομνηνών

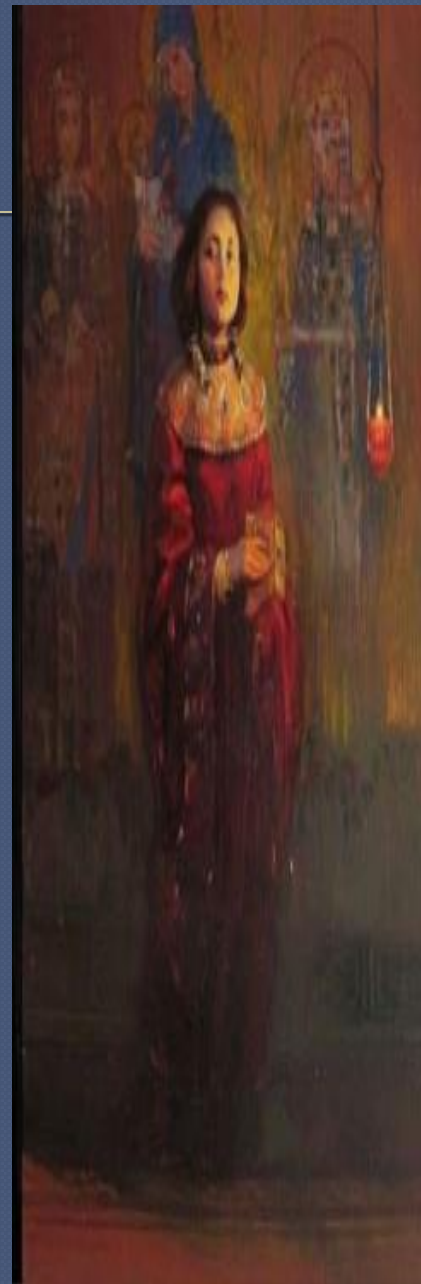
Στην
αναδιοργάνωση του
Βυζαντινού κράτους

Στην **ανακατάληψη**
άλλοτε βυζαντινών
επαρχιών

Στη **σταθεροποίηση**
της **κυριαρχίας**
Βυζαντινών στα
Βαλκάνια

Στην **αντιμετώπιση**
των **τριών πρώτων**
Σταυροφοριών

Α. Οι Κομνηνοί δημιούργησαν μια ισχυρή κεντρική εξουσία, στηριγμένη στην αριστοκρατία. Οι αριστοκράτες δυνάμωσαν τη θέση τους, δίνοντας μεγάλη σημασία στην καταγωγή τους από μακρινούς και ένδοξους προγόνους. Παράλληλα έγιναν πολύ σημαντικές οι σχέσεις ανάμεσα στις αριστοκρατικές οικογένειες. Ένα λογοτεχνικό κείμενο που εκφράζει τις αξίες της αριστοκρατίας είναι το Έπος του Διγενή Ακρίτα.

Αλέξιος Α' Κομνηνός (1081-1181).

Η Αλεξιάδα, έργο της κόρης του Άνας Κομνηνής, αποτελεί την κυριότερη πηγή για τη ζωή και το έργο του Αλέξιου Α'.

Η Άννα Κομνηνή, από τις σημαντικότερες μορφές της πνευματικής ζωής της αυτοκρατορίας κατά τον 12ο αιώνα, ήταν κόρη και πρωτότοκο παιδί του Βυζαντινού αυτοκράτορα **Αλέξιου Α' Κομνηνού** και της αυτοκράτειρας **Ειρήνης Δούκαινας**. Στο ιστορικό της έργο «**Αλεξιάς**» καθρεφτίζεται η μεγάλη παιδεία της, η αρχαιομάθειά της και προπαντός η αφοσίωση και ο θαυμασμός της για τον πατέρα της.

"Διάβασε τους μεγάλους ποιητές της αρχαιότητας, τον Όμηρο και τους λυρικούς, τους τραγικούς και τον Αριστοφάνη, τους ιστορικούς όπως τον Θουκυδίδη και τον Πολύβιο, τους ρήτορες όπως τον Ισοκράτη και τον Δημοσθένη. Διάβασε τις πραγματείες του Αριστοτέλη και τους Διαλόγους του Πλάτωνα και από την επαφή αυτή με τους περίφημους συγγραφείς διδάχθηκε την τέχνη της σωστής έκφρασης καθώς και τα πιο τέλεια επιτεύγματα του ελληνισμού. Μπορούσε να απαγγείλει με άνεση Ορφέα και Τιμόθεο, Σαπφώ και Πίνδαρο, Πορφύριο και Πρόκλο, την Ποικίλη Στοά και την Ακαδημία" (*Charles Diehl, Figures Byzantines*).

ΑΛΕΞΙΟΣ Α΄ ΚΟΜΝΗΝΟΣ (1081-1118)

Ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός (1081--1118) ήταν αυτός που ίδρυσε τη δυναστεία των Κομνηνών. Για τη ζωή του και τον τρόπο που κυβέρνησε βασική πηγή είναι η Αλεξιάδα. Πληροφορίες για την εποχή παίρνουμε και από άλλα ιστορικά έργα, από αυτοκρατορικά και πατριαρχικά έγγραφα, λόγους, επιστολές, αλλά και λογοτεχνικά έργα. Από την περίοδο αυτή πλούσιο είναι και το αρχαιολογικό υλικό.

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΕΠΙ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

6.2

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία στα τέλη του 12ου αιώνα

α. Η διοίκηση και η οικονομία

Στα χρόνια του Αλεξίου Α' Κομνηνού

Στη διοίκηση:

1. αυξήθηκε υπερβολικά ο αριθμός των αξιωμάτων
2. έπαψε να επικρατεί η άκαμπτη συγκεντρωτική γραφειοκρατία της προηγούμενης περιόδου
3. αυξήθηκε ο αριθμός των θεμάτων της αυτοκρατορίας, με συνέπεια να μειωθούν η έκταση και η σημασία τους.

Στην οικονομία

A. Η οικονομική πολιτική του Αλέξιου ήταν κερδοσκοπική. Ο αυτοκράτορας αύξαινε διαρκώς τους φόρους, επειδή :

- 1) δεν επεδίωξε τη νομισματική σταθερότητα, αλλά
- 2) εκμεταλλεύτηκε τη συνεχή υποτίμηση του νομίσματος λόγω της νόθευσής του
- 3) απαιτούσε να του καταβάλλονται οι φόροι σε νομίσματα πλήρους αξίας.

B. Επί πλέον οι φορολογούμενοι επιβαρύνθηκαν με υποχρεωτική προσφορά εργασίας σε έργο οδοποιίας, σε κατασκευές γεφυρών κ.ά.

Γ. Η θέση του λαού και ιδίως των αγροτών επιδεινωνόταν ακόμη περισσότερο από :

1. τη φορολογική πολιτική και κυρίως
2. την απληστία ορισμένων ιδιωτών, στους οποίους το κράτος ανέθετε την είσπραξη των φόρων.

β. Ο στρατός και ο θεσμός της πρόνοιας

- Α. Ο βυζαντινός στρατός στελεχώνεται τώρα
όχι μόνο από **μισθοφόρους**
αλλά κυρίως από **προνοιάρχους**.

β. Εσωτερική πολιτική.

Κομνηνοί

Στηρίχτηκαν στους
ευγενείς

(και όχι στις αγροτικές μάζες
όπως η δυναστεία των Ισαύρων)

Εφάρμοσαν
Θεσμό της
Πρόνοιας

Θεσμός της Πρόνοιας

Ισόβια παραχώρηση
αγροκτημάτων και
φορολογικών εσόδων στους
ευγενείς που ονομάζονται
προνοiάριοι ή στρατιώτες

ως αντάλλαγμα η
παροχή στρατιωτικών
υπηρεσιών

Στρατιωτική Αριστοκρατία

Οι Προνοiάριοι ή
στρατιώτες έγιναν
η άρχουσα τάξη του
Βυζαντίου.

Ποια η διαφορά ανάμεσα
στους προνοiάριους ή
στρατιώτες και στους
στρατιώτες-καλλιεργητές του
7ου-8ου αι.;

Οι απλοί αγρότες
βυθίστηκαν στην αθλιότητα
ενώ οι δυνατοί / προνοiάριοι
κυριάρχησαν στην πολιτική,
οικονομία, κοινωνία.

Ο θεσμός της πρόνοιας

A. Ο αυτοκράτορας παραχωρούσε σε στρατιωτικούς αγροτικές εκτάσεις ή το δικαίωμα είσπραξης φόρων, με αντάλλαγμα την παροχή στρατιωτικής υπηρεσίας.

Πρόνοιες ονομάζονταν οι παροχές αυτές, οι οποίες αποτελούσαν ιδιοκτησία του κράτους και όχι του προνοιαρίου και επομένως, ούτε μεταβιβάζονταν, ούτε κληρονομούνταν.

Διευκρινήσεις για το θεσμό της Πρόνοιας:

- A. **Πρόνοια** : Σύστημα βάσει του οποίου ο αυτοκράτορας παραχωρούσε έκταση γης με τα εισοδήματά της σε ένα ισχυρό πρόσωπο, το οποίο από την πλευρά του αναλάμβανε ορισμένες υποχρεώσεις έναντι του αυτοκράτορα.
- B. Από το 12^ο αι. και μετά οι υποχρεώσεις αυτές είχαν στρατιωτικό χαρακτήρα. Από το 13^ο αι. η Πρόνοια έτεινε να καταστεί κληρονομική.

Προνοιάριοι

- A. ονομάστηκαν οι **στρατιωτικοί** εκείνοι, στους οποίους ο αυτοκράτορας παραχωρούσε πρόνοιες
- B. ήταν **έφιπποι πολεμιστές**, που συμμετείχαν στον πόλεμο επικεφαλής ομάδας, με αριθμητική δύναμη ανάλογη με την έκταση της πρόνοιας που τους είχε παραχωρηθεί.

Γ. Ο θεσμός της πρόνοιας παρουσιάζει

- κάποιες ομοιότητες με θεσμούς της φεουδαρχίας.
- Σε καμία περίπτωση όμως δεν μπορεί να γίνει λόγος για ταύτιση των δύο συστημάτων.

Στα χρόνια των Κομνηνών:

1. ο στρατός έγινε η κυρίαρχη τάξη στο Βυζάντιο
2. και ζούσε εις βάρος του εξαθλιωμένου πληθυσμού.
3. Γι' αυτό και πολλοί έσπευδαν να καταταγούν στο στρατό, σε αντίθεση με παλαιότερες εποχές, πού τον απέφευγαν και προτιμούσαν άλλα επαγγέλματα.

Η προσπάθεια για μεταρρύθμιση

Ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Α΄ και η πολιτική του

Θετικά στοιχεία:

- A. ήταν ο μόνος από τους Κομνηνούς που ενδιαφέρθηκε για τον αγροτικό κόσμο.
- B. Προσπάθησε να προστατεύσει τους χωρικούς από τις καταχρήσεις των δυνατών.
- C. Αγωνίστηκε επίσης να εξαλείψει τη διαφθορά και τις καταχρήσεις στη δημόσια διοίκηση.

Αρνητικά στοιχεία:

1. Χρησιμοποίησε βία, που αμαύρωσε την κοινωνική του πολιτική => η βασιλεία του εξελίχθηκε σε τυραννία.
2. Η αγανάκτηση του λαού ξέσπασε με πολλούς τρόπους και το πρόγραμμα του για ριζική αλλαγή απέτυχε.
3. Μια άλλη αρνητική συνέπεια της πολιτικής του ήταν η επιδείνωση των σχέσεων με τη Δύση, η οποία ακολούθησε επιθετική πολιτική κατά του Βυζαντίου.

Μια τυπική εικόνα διαπόμπευσης όπως την περιέγραψαν οι χρονικογράφοι της εποχής:

Δεμένος με χαλκάδες και αλυσίδες στον λαιμό, ο Ανδρόνικος οδηγείται μπροστά στον Ισαάκιο. Μετά τον άγριο ξυλοδαρμό, του μαδούν τα γένια και τα μαλλιά του ξεριζώνουν όλα τα δόντια με τανάλιες. Γυναίκες τον γρονθοκοπούν στο στόμα, έπειτα του κόβουν το δεξί χέρι, τον τυφλώνουν από το δεξί μάτι και τον ρίχνουν στη φυλακή. Την επομένη το πρωί, τον βγάζουν από το κελί, τον τυφλώνουν και από το άλλο μάτι, τον ανεβάζουν πάνω σε μια ψωριασμένη γκαμήλα και τον περιφέρουν στην Αγορά. Εκεί τον παραδίδουν στις διαθέσεις του εξαγριωμένου πλήθους. Στο λιντσάρισμα που ακολουθεί πρωτοστατούν οι ζητιάνοι, οι περιθωριακοί, τα χειρότερα κατακάθια της πόλης. Πόρνες, χασάπηδες, χαμάληδες, ταμπάκηδες, ληστές των υπονόμων και θαμώνες καπηλειών. Τον χτυπούν με ρόπαλα, του πετούν στα μούτρα βοϊδοκοιλίες και περιττώματα γαϊδάρων, τον τρυπούν με μυτερά ραβδιά, τον λιθοβολούν. Μια πόρνη έρχεται μ' ένα καζάνι βραστό νερό και τον περιλούζει. Τον σέρνουν ως τον Ιππόδρομο, που είναι γεμάτος κόσμος, καθώς έχει γίνει γνωστό ότι θα λινσταριστεί εκεί ο Ανδρόνικος. Απεικόνιση του Ανδρόνικου «Τον κρεμούν ανάποδα, ενώ ο Ανδρόνικος που ζει ακόμη ψελλίζει: «Ίνστι κάλαμον συντετριμμένον πρεπικλάτε;» δηλαδή «Γιατί συνεχίζετε να τσακίζετε ένα σπασμένο καλάμι»; Αρχίζουν να του κόβουν κομμάτια απ' το κορμί του. Του ξεριζώνουν τα γεννητικά όργανα και του τα χώνουν στο στόμα. Τελικά ξεψυχά όταν του μπήγουν ένα σπαθί στον φάρυγγα. Το άψυχο κορμί του κομματιάστηκε, τα κομμάτια του αφέθηκαν να σαπίσουν πολλές μέρες στον Ιππόδρομο κι έπειτα πετάχτηκαν στη θάλασσα χωρίς ταφή». Ήταν ο ίδιος μανιασμένος όχλος που τρία χρόνια νωρίτερα είχε στέψει αυτοκράτορα τον Ανδρόνικο Κομνηνό μέσα σε ουρανομήκεις αλαλαγμούς θριάμβου. ...

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΠΗΓΗ 1^η

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Με βάση το παράθεμα της σελ. 54 του σχολικού βιβλίου και τις ιστορικές σας γνώσεις να εντοπίσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές της στρατιωτικοποίησης του βυζαντινού κράτους που πραγματοποιήθηκε επί βασιλείας Ισαύρων και επί βασιλείας Κομνηνών.

Ο αριστοκρατικός πατριωτισμός των Κομνηνών
Εξυπηρέτησαν και οι δύο περίοδοι (η εικονομαχική και των Κομνηνών) πριν απ' όλα την εθνική επιταγή, δηλαδή την αντιμετώπιση του εξωτερικού εχθρού. Και οι δύο... εξαιτίας της αναγκαιότητας των καιρών, προκάλεσαν την στρατιωτικοποίηση της Αυτοκρατορίας, των θεσμών και της κοινωνίας της. Κατά τη διάρκεια αυτών των δύο περιόδων έγινε δυνατό να κινητοποιηθεί το έθνος και να σωθεί η βυζαντινή πατρίδα.

Ωστόσο, η εικονομαχία και η περίοδος των Κομνηνών διαφέρουν σένα βασικό σημείο: τους κοινωνικούς προσανατολισμούς των εμπνευστών τους. Ενώ οι Ίσαυροι στηρίχθηκαν κυρίως στο λαϊκό εθνικό στοιχείο, οι Κομνηνοί έφεραν σε πέρας την προσπάθειά τους, ευνοώντας κυρίως την αριστοκρατία της χώρας, δηλαδή τις μεγάλες αστικές και στρατιωτικές οικογένειες, που σφετερίστηκαν τον κρατικό μηχανισμό και έμειναν πάντα αλληλέγγυες σε μία δράση σχεδόν οικογενειακή, γιατί πολλές από αυτές συνδέονταν μεταξύ τους με οικογενειακούς δεσμούς.

Ε. Γλύκατζη- Αρβελέρ, *Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, μετ. Τ. Δρακοπούλου, Αθήνα 1977, 83.

ΠΗΓΗ 2^η

ΕΡΩΤΗΣΗ

Τι επεδίωξε με την πολιτική του ο Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός και για ποιους λόγους απέτυχε η προσπάθειά του; Να λάβετε υπ' όψιν και το δεύτερο παράθεμα της σελ. 56 του σχολικού βιβλίου.

Μέτρα για το λαό

Δεν αξίωναν πια τίποτε από αυτόν που είχε εξοφλήσει τους φόρους του, δεν τον ξεγύμνωναν πια, όπως πριν, παίρνοντάς του και το τελευταίο πουκάμισο, δεν βασάνιζαν πια το λαό μέχρι θανάτου. Και μόνο η αναφορά του ονόματος του Ανδρονίκου επενεργούσε σαν μαγικό και οι φοροεισπράκτορες γίνονταν καπνός.

Νικήτας Χωνιάτης, *Διήγησις χρονική*, εκδ. I. A. van Dieten, Βερολίνο 1975, 325